

BABYLON - B – IN HET LAND DER BABELLAARS

Herman G. de Boois

I. Tijdens de VON-conferentie 1971 heeft stroom 5 - de Babylonische -, afdeling B zich bezig gehouden met ontdekkingsreizen in het land der babbelaars. Het resultaat van deze excursie is dat weliswaar enkele witte plekken op de landkaart een vaag kleurtje kregen, maar ook dat de omtrekken van nieuwe continenten ingeschetst moesten worden. Over beide aspecten volgen hieronder enkele opmerkingen, waarbij gebruik werd gemaakt van aantekeningen van Riet van Schepingen en Bé Lensink.

II. Onderwijs in de spreekvaardigheid is een schone zaak en geeft - bij toepassing van een goede methode - de betrokkenen heel wat vermaak. Zoals bij elke ontwikkeling van kennis en vaardigheid ligt het gevaar op de loer van een verkeerd gebruik van de verworvenheden. Het is stellig van belang dat de docenten zich bewust zijn van de diabolische mogelijkheden die in het gesproken woord schuil gaan; met name in debat en discussie moet men terzake alert zijn. Deze negatieve elementen kunnen te gemakkelijker een kans krijgen omdat het begrip 'spreekvaardigheid' zo ongrijpbaar is. Het is niet juist te menen dat de vlotste, de zwierigste, de technisch vaardigste woordvoerder ook de beste is. Eerder moet de kwaliteit van een spreker afgemeten worden naar de mate waarin zijn mondelinge uiting functioneert, d.w.z. een optimale communicatie tot stand brengt. En dan moeten we de normen voor die kwaliteit niet zoeken in de act van het spreken als zodanig, maar in de mate waarin de spreker intuïtief begrip heeft voor de positie van de luisteraar en vanuit dat besef zijn gedachten en gevoelens formuleert, waarbij enerzijds de persoonlijkheid van de spreker, anderzijds de 'klimatologische' omstandigheden een rol spelen. Vanuit die hoek bekeken is de taalingenieuze universiteitscurator beslist niet spreekvaardiger dan de hinkelende en stamelende conservator van een museum. Maar dan ook kan een timmermanszoon het wel eens afleggen tegen een leider van een Derde Rijk. Wie zich hiervan rekenschap geeft, ziet ook duidelijk dat het communicatieve proces twee gelijkwaardige en elkaar vooronderstellende polen of brandpunten bevat: spreken is inherent aan luisteren,

spreekonderwijs aan luisteronderwijs. Iedere omschrijving van de doelstelling van het onderwijs in de spreekvaardigheid die het receptieve aspect niet impliceert, moet dan ook als inadequaar aangemerkt worden. Hoe overigens die doelstelling precies omschreven moet worden, is moeilijk vast te stellen zolang het begrip 'spreekvaardigheid' niet nauwer omlijnd is dan in de vorige alinea gebeurde.

III. Ten aanzien van twee met elkaar samenhangende punten kan echter, vooruitlopend op een oplossing van het definiëringsprobleem, een visie ontwikkeld worden.

Van veel sociale discriminatie is gebrek aan taalvermogen een oorzaak, niet zelden mogelijk een hoofdoorzaak; gelukkig wordt men zich hiervan in brede kringen bewust. Op twee manieren kan het euvel bestreden worden. De ene methode tracht het gebrek nu op te heffen door kinderen uit taalarme milieus een compensatieprogramma aan te bieden, zodat ze ondanks een handicap aan de start toch een passende finish zullen kunnen bereiken. De andere methode is gedeeltelijk impliciet aan de eerste: door de nu opgroeiende generatie ervan te doordringen hoe belangrijk taalvaardigheid is, kan men helpen voorkomen dat een volgende generatie in taalarmoede opgroeit. De eerste werkwijze richt zich op het niveau van kleuter- en basisonderwijs, de tweede op het secundaire en tertiaire onderwijsniveau.

Het andere punt heeft betrekking op het kleuteronderwijs en de eerste jaren van het basisonderwijs. Veruit de belangrijkste zakelijke communicatielijnen bij kinderen tussen drie en acht jaar is die van spreken - luisteren v.v. Een groot deel van de wereldverkenning op die leeftijd moet plaats vinden via deze verbindingslijn. Voor de latere ontplooiingsmogelijkheden van een kind is het van fundamentele betekenis dat die verbinding optimaal functioneert. En daarvoor is weer van belang dat in de opleiding van docenten voor het betreffende onderwijsniveau een zwaar accent komt te liggen op het talige element: inzicht in het wezen van taal en de relatie tussen taal en denken, vaardigheid in de observatie en evaluatie van de taalontwikkeling.

IV. De evaluatie is overigens een problematische aangelegenheid. Moeten de spreekprestaties van een leerling beoordeeld worden? Zo nee, wat dan? Zo ja, hoe dan?

Alleen al in verband met de controle op de effectiviteit van een stuk onderwijs is het wenselijk ook spreek- en luisterprestaties te beoordelen. Zowel bij de docent als bij de leerling - dat geldt meer voor de oudere - bestaat de behoefte aan terugkoppeling. Waarschijnlijk is alleen van belang de relatieve vordering te constateren, van de leerling t.o.v. eigen vroegere prestaties en van de leerling t.o.v. de groep.

Evenwel, een beoordeling moet steunen op normen; en die normen zijn niet of nauwelijks zodanig te formuleren dat ze operationeel zijn. Er van uitgaande dat er wel zoiets is als een 'internalised criterion', kan overwogen worden de hele groep te betrekken in de evaluatieprocedure. Aan een dergelijke methode zitten verschillende voordelen: het auditorium wordt gemotiveerd en geactiveerd, de spreker ontleent op zijn beurt daaraan een extra motivatie, het publiek heeft een gelijk ontwikkelingsniveau als de spreker en is uit dien hoofde beter in staat het criterium van de functionaliteit te hanteren dan de docent. Deze laatste zal zich in het bijzonder bezig houden met beoordeling van spreektechnische aspecten.

Welke aspecten van de spreekvaardigheid op de diverse niveaus voor beoordeling in aanmerking komen, kan in een matrix worden aangegeven. Een idee daarvoor, zoals dat tijdens de conferentie werd ontwikkeld, is als bijlage opgenomen.

V. Niettemin zal nog een expeditie naar het land van de alternatieve beoordelingssystemen moeten worden uitgerust. Maar er zijn meer exploratieve taken die ons wachten. Ook het longitudinale, c.q. 'omnitudinale' aspect van het spreekonderwijs moet nader onderzocht worden, evenals de mogelijkheid kleine en grote ideeën m.b.t. dit onderwerp uit te wisselen (bv. via Interkom). Onderweg schijnt te zijn een verkenningseenheid om een inventarisatie te maken van de moeilijke woorden en constructies in de nieuwsdiensten van radio en televisie.

Voor Vasco da Gama's, Columbussen en Abel Tasmans ligt er overigens het machtige continent van het luisteronderwijs. Het is nog slechts aan de horizon verkend, enkele bergtoppen, zich in nevelen hullend, deden vermoeden dat het een moeilijk toegankelijk gebied is. Maar dat vermag de ware ontdekkingsreiziger niet te ontmoedigen.

BIJLAGE: BEOORDELINGSMATRIX SPREEKVAARDIGHEID

Betekenenissen: KO = kleuteronderwijs,
 BO = basisonderwijs,
 VO = voortgezet onderwijs,
 HBO = hoger beroepsonderwijs.
 + = kan door de groep beoordeeld worden/
 kan doelstelling zijn.
 O = idem, eventueel.
 - = idem, niet.

TECHN. ASPECTEN

- 1 verstaanbaarheid
- 2 articulatie
- 3 tempo
- 4 zinsbouw
- 5 intonatie
- 6 ABN

TACTISCHE ASPECTEN

- 7 gebaar
- 8 houding
- 9 mimiek
- 10 uiterlijk

INHOUD

- 11 functionaliteit
- 12 interessantheid

DIVERSEN

- 13 vordering
- 14 inzet

	KO	BO	VO	HBO
1 verstaanbaarheid	+	+	+	+
2 articulatie	+	+	+	+
3 tempo	O	+	+	+
4 zinsbouw	-	+	+	+
5 intonatie	-	O	+	+
6 ABN	-	O	O	+
7 gebaar	-	+	+	+
8 houding	-	-	+	+
9 mimiek	-	-	O	+
10 uiterlijk	-	-	O	+
11 functionaliteit	+	+	+	+
12 interessantheid	+	+	+	+
13 vordering	+	+	+	+
14 inzet	-	+	+	+